

KAFKASYA JEOPOLİTİĞİNDE YENİ YAPILANMA

Kaan Ögüt

Kafkasya jeopolitik açıdan çok önemli bir bölge ve Türkiye Balkanlara olduğu gibi bu geçiş bölgesine de komşu. Kafkasya, hem kendisi zengin bir petrol havzasıdır, hem de Basra Körfezi'ni kontrol eden stratejik bir mevkiye sahiptir. (Can, S., Global Rapor Temmuz 98). Kafkaslar; Rusya – Akdeniz, Rusya - Afrika, Rusya – Ortadoğu yolları üzerinde tek geçit yeri olması, kuzey – güney yönünün boğum noktasında bulunması sebebiyle, bu coğrafi konumdan kaynaklanan jeopolitik bir değer taşımaktadır. Kafkaslar aynı zamanda Anadolu – Orta Asya mihverinin geçiş yolu ve her iki mihverin kesişme noktası üzerinde bulunmaktadır. (İlhan, S., Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği 1997) Kuzey Kafkasya hem Rusya hem de Türkiye açısından stratejik öneme sahip bir bölgedir: Rusya açısından; a) Sıcak denizlere ulaşmasını sağlayacak stratejik istikametlerden en kısa olanlarının çıkış noktasını teşkil eder ve bu istikametleri kontrol eder. b) Elde bulundurduğu sürece Doğu Akdeniz ve Basra körfezini uzaktan kontrol eder. c) Rusya'nın güneyinde savunulması kolay bir bölgedir. d) Güneye taarruz için uygun bir çıkış bölgesidir. Türkiye Açısından ise; a) Doğu Anadolu'nun uzaktan korunmasını sağlar, savunulması kolay bir güvenlik alanı olup kuvvet tasarrufu sağlar. b) Orta Asya Türk Devletleri ile temas sağlamada en ekonomik istikamettir. c) Din ve kültür bağları sayesinde bölge halklarıyla sosyo – ekonomik ve politik yönden yakın ilişkiler kurma imkanı vardır. d) Stratejik yer altı zenginlikleri ile uygun ekonomik hammadde kaynağı ve Pazar imkanı yaratır. (Can, S., Avrasya Dosyası, Kış 1996). Kafkasya; 3 bağımsız Cumhuriyet (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan), 7 Özerk Cumhuriyet (Nahcivan, Abaza, Acara, Çeçen – İnguş, Dağıstan, Kabardina – Balkar, Kuzey Osetya) ve 3 özerk bölgeden oluşmaktadır (Karabağ, Güney Osetya, Karaçay – Çerkez). Asya ile Avrupa arasındaki göç yolu üzerinde olduğu için pek çok farklı kavim ve milletten topluluklar buraya yerleşmiş, birbirlerine karışmaksızın ayrı bölgeleri yurt edinmişlerdir. Bu izole durum hem bölge halklarının sorunlarını kendi aralarında çözümlemelerini engellemiş hem de bölge dışı güçlerin müdahalesine olanak sağlamıştır. (Kumkale, T., Türk Rus İlişkileri 1997)

RUSYA ve ABD'nin KAFKASYA'DA EMPERYALİST POLİTİKALARI

Rusya'nın Kafkasya'daki çıkarlarından kolay kolay vazgeçmek istememesi doğaldır, ancak SSCB imparatorluğu yıkıldıktan sonra Rusya'nın kendi federasyonu içindeki özerk cumhuriyetlere uyguladığı baskı politikaları, dahası artık resmen bağımsız ulus devletler olan Azerbaycan ve Gürcistan'a yönelik açık emperyalist politikaları kabul edilir gözükmemektedir. Ruslar 1830'lardan başlayarak Kafkasya'yı işgal etmişler bu stratejik bölgeyi denetimlerine almak için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Yani Kafkaslar da aynen Orta Asya'da olduğu gibi Rus toprağı değildir. Ruslara karşı ilk mücadeleyi Şeyh Şamil önderliğindeki Çeçenler vermiş ancak uzun bir direnişten sonra yenilmişlerdir. Kafkasya'daki Türk ve müslüman varlığı sürekli olarak Rus emperyalizmine karşı direnmişlerdir. Rus Çarlığı yıkılınca bölgede 1918'de Kuzey Kafkasya ulusları Kuzey Kafkasya federasyonunu kurmuşlar ancak Komünist rejim 1920'de bölgeyi işgal etmiş Federasyona son vermiş, bölgeyi özerk yönetimler biçiminde bölerek kendi federasyonuna dahil etmiştir. Direnen Çeçenler Sibiry'a sürülmüştür. İkinci Dünya savaşı sırasında bir bağımsızlık girişimi daha olduysa da bu da başarısızlıkla sonuçlanmış. SSCB bazı Çeçenleri Orta Asya'ya sürerken bölgeye Rus göçü başlatmıştır. Son olarak SSCB sona erdiği gün Çeçenler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Kafkasya'daki Türk ve Müslüman uluslar arasında en boyun eğmeyi ve en savaşçısı Çeçenler olduğu için Rusya önce işgal daha sonra katliam ve sürgün yolları ile Çeçenleri yok etme çabası içinde olmuştur. Bir iddiaya göre Çernomirdin döneminde (1994) p1887 numaralı gizli bir belge Çeçen direnişinin kırılmasından sonra bu toplumun yok edilmesini emretmektedir. **(Çeçen, A., Atatürk ve Avrasya, 1999)**

Rusya'nın Çeçen petrollerine fazla gereksinimi olmamakla birlikte, Grozni'nin önemi Rusya'nın Kafkaslardaki petrol boruları ağının kesiştiği bir nokta olmasından ileri gelmektedir. Tengiz'den gelecek Kazak petrolünün de Rusya'nın Karadeniz limanı Novorossisk'e Çeçenistan üzerinden geçirilmesi düşünülmektedir. **(Köni,H., Savunma ve Havacılık sayı 77)** Kimi çevrelerin Çeçenistan'daki ikinci savaşı Putin'in siyasi manevrasıyla ilişkilendirmelerinin karşısında Anatoliy Sobçak İkinci Çeçen savaşını Rusya'nın başlatmadığını, Dağıstan'ı işgal eden çetelerce dayatıldığını, apartman patlamalarının ardından Putin'in faillerin teslim edilmesini istediğini ancak Çeçen liderlerinin bu isteğe tatmin edici bir cevap vermediklerini söylüyor. **(Sobçak, A., NPQ cilt 2, sayı 4, 2000)**. Oysa Çeçenleri dünya kamu oyununda mahkum edecek ve bu yüzden

davalarına hizmet etmeyecek, bu patlamaların Rus gizli örgütleri tarafından gerçekleştirilmiş olma olasılığı da dile getiriliyor. Hatta öyle ki Le Figaro gazetesine demeç veren Krasnoyarsk valisi Alexandr Lebed "Ben eminim Çeçen komutanların hiç biri intikam almak için suçsuz sivil halkı hedef almazlar" diyerek Kremlin'i suçlamıştı. **(Tuğul, S., KafkasyaYazıları, İlkbahar-Yaz 2000).**

Moskova'nın Kafkasya politikası, bölgede varolan istikrarsızlığı kendi çıkarları için kullanmak olarak betimlenebilir. RF, Gürcistan karşısında Abhazlar'ı destekleyerek Gürcistan'ı BDT'ye katılmaya ve askeri üs vermeye zorlamış. Yine Karabağ sorununda Ermenilere destek vererek Azerbaycan'ı BDT üyeliğine zorlamıştır. Azerbaycan'da Türkiye'yi dış politika önceliklerinde birinci sıraya oturtan ve BDT anlaşmasını onaylamayı reddeden Elçibey'in bir darbeyle devrilip Aliyev'in başa geçmesinden sonra BDT üyeliği Azeri meclisinden geçmiştir. 9 Şubat 1998 tarihinde Gürcistan başkanı Şevardnadze'ye karşı düzenlenen suikast girişiminde de Rusya'nın rolü olduğu yolunda iddialar vardır. RF'nun Gürcistan'da üç askeri üssü ve 8500 askeri, Ermenistan'da ise iki askeri üssü, bir MIG-23 filosu ve 4300 askeri vardır. Moskova Azerbaycan'da üs kurmak ve sınır birlikleri yerleştirmesi için izin vermesi için baskı yapmaktadır. RF, AKKA anlaşmasını ihlal ederek kanat bölgesi olarak belirlenen Kuzey Kafkasya bölgesine anlaşmanın tavan sınırlarını çok aşan miktarlarda askeri yığınak yapmayı sürdürmektedir. **(Tunçer,İ., En Uzun On Yıl, 1998)** Rusya'nın Kafkasya politikasında özellikle petrol ve doğalgaz projelerinin transit geçiş yolu üzerinde bulunan Gürcistan'ın odak noktası olarak seçildiğini, Abhazya ve Osetya sorunlarının tekrar tahrik edilerek etnik çatışmaların körüklenmeye çalışıldığını, ayrıca Javaheti'de yaşayan Ermenilerin sorun çıkarmaya yönlendirildiği görülüyor. Buna karşın Gürcistan NATO'ya yaklaşarak Rusya'yı dengelemeye çalışıyor. Gürcistan, Azerbaycan ve ABD'nin BİO çerçevesinde 2000 yılı içinde muhtemelen Ermenistan'ın da katılabileceği bir tatbikat yapacakları söyleniyor. **(Kuloğlu, A., Stratejik Analiz, Temmuz 2000).** Nisan ayında Gürcistan'daki Rus askeri üslerinin boşaltılması ile ilgili görüşmeler başladı. Yine Mayıs ayında ülkedeki jandarmaların Türkiye'de yetiştirileceği açıklandı. **(Stratejik Analiz Haziran 2000)** Güney Kafkasya ülkeleri bir anlamda güvenlik sorunlarını uluslararasılaştırmaya, Moskova'nın üzerlerindeki ağırlığından kurtulmak için ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışıyorlar. Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelerin Rusya'nın hegemonyacı varlığını dengeleyebilmek için ABD'nin bölgeye girişini destekledikleri bu bölgenin 21. yüzyılda ABD - Rusya ilişkilerini belirleyeceği düşünülüyor. **(McFaul, M. Foreign Policy Kış 1999 - 2000)** Kafkasya 1995'den itibaren AGİT ve Avrupa'nın gündemine girdi. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Barış İçin Ortaklık programına katıldılar ve böylece NATO ve batılı askeri çevrelerin etkilerine açık hale geldiler. Bu üç ülke ekonomik olarak da Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmaya çalışıyorlar. Bir başka yaklaşım ise Azerbaycan ve Gürcistan'ın BDT içinde Ukrayna ve Kazakistan ile gevşek bir birlik oluşturmak istemeleri olarak gözüküyor. Bu oluşum Rusya'ya enerji açısından bağımlı olan Ukrayna'ya başka seçenekler sağlayarak, ülkenin enerji darboğazını hafifletmeyi, üç Kafkasya devletine Rusya'nın dahil olmadığı boru hattı ve ticari güzergahlar sağlamayı amaçlamaktadır. **(Blank, S., Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler, Avrasya Etütleri İlkbahar 1998)**

Kafkasya'nın deniz bağlantısını tek başına sağlayan Gürcistan, hem petrol ve doğalgaz boru hatları hem de yeniden canlandırılmak istenen İpek yolu projelerinde kilit önemdedir. Rusya'nın Ermenistan'la, Türkiye'nin de Azerbaycan'la doğrudan doğruya kara bağlantıları olmadığı için bu ülkenin önemi iyice artmaktadır.**(Ağacan, K. Stratejik Analiz Ağustos 2000)** Moskova, savaş nedeniyle kullanılamayan Grozni'den geçen "Bakü - Novorossisk" boru hattının yerini alacak yeni bir hat inşa ederken, Bakü - Tiflis - Ceyhan boru hattı projesini baltalamak için de Gürcistan'a ağır baskı yapıyor. Tiflis'i Çeçen savaşçılara yardım etmekle suçluyor. Gürcistan'ın, karmaşık etnik yapısı nedeniyle kırılgan bir bünyesi var. Toprak bütünlüğünü tehdit eden Abhazya ve Osetya'daki ayrılıkçı hareketler Rusya tarafından kolayca maniple edilebiliyor. Bu durumda Gürcistan, Moskova'nın Çeçen savaşını topraklarına sıçratmasından ciddi kaygı duyuyor. **(Elekdağ, Ş., Milliyet)** Ancak Gürcistan'ın NATO'yu Abhazya'da düzeni sağlaması için davet etmesi Rusların yanı sıra kimi Kafkasyalı liderleri de kızdırdı. Karaçay - Çerkes Cumhuriyeti'nin başkanı şöyle diyor "Batı Rusya'yı birçoğu tarihi müttefikleri olan İslam dünyasının güçlenen ülkeleriyle çatışmaya itmek istiyor. Amaç iki tarafın da gücün kırmak" **(Mamayev, Ş., Kafkasya Yazıları, İlkbahar - Yaz 2000)** Gürcistan gibi Azerbaycan da bir anlamda Moskova - Erivan - Tahran kuşatması altında bulunuyor. Eski SSCB döneminden kalma SSCB'nin Ortadoğu'yu stratejik olarak kontrol etmesini sağlayan Radyo - Lokasyon Sistemi - Radar Üssü'de Azerbaycan sınırları içinde bulunuyor. Rusya hem Karabağ sorununda

Ermenileri destekleyerek hem de etnik azınlıklar Lezgiler ve Talışlar arasında bölücü akımlar yaratarak Azerbaycan'ı federal yapıya dönüştürmeye çalışıyorlar. **(Nesipli, N., Stratejik Analiz Ağustos 2000)** Rusya kendi federatif statüsünden doğan sorunları Sovyet sonrası alanda yeni federalleşme eğilimlerinin genişlediği bir ortamda daha kolay çözebileceğini düşünmekte, bunun için daha çok ülkeyi federalleştirilmesi gerekiyor. Azerbaycan ve Gürcistan'ın yanı sıra Ukrayna ve Moldova'da bu tehditle karşı karşıyalar. **(Kuliyev, H., Avrasya Dosyası, Kış 1996)**

Rusya için Orta Asya ve Kafkas petrolleri üzerindeki hegemonyasını sürdürmek hem ekonomik hem stratejik olarak çok önemli. Bölgeyle yakından ilgilenen ABD ise petrolün kendi inisiyatifi dışında dünya pazarlarına çıkmasını istemiyor. ABD zaten dünya petrol arzını kontrol ettiği için petrolün pazara çıkması için aceleci davranmıyor. Aslında ABD'nin Kafkasya ve genel olarak Rusya politikasında bir değişim söz konusu 1990'ların başında ABD'nin politikası 'Önce Rusya olarak belirlenmişti hatta 1994'de Kafkaslar'a resmi bir ziyaret yapan Mümtaz Soysal'ın da "ABD Kafkasya'yı Rusya'ya terketti" dediği aktarılıyor. **(Köni, H., age)** ABD 1995'e kadar Rusya merkezli bir politika izlerken 1995'den sonra bu stratejisini değiştirerek, Baltık, Orta Asya ve Kafkasya bölgeleri ile daha çok ilgilemeye başladı. Bakü – Ceyhan'da aynı dönemde gündeme geldi ve ABD, petrol şirketlerini bu hatta yönlendirmek için baskı yapmaya başladı. **(Özgür Üniv. Forumu, kaskaslar ve Orta Asya, Ocak – Mart 2000)**

Washington'un kendi çıkarlarını da gözeterek Azeri ve Ermeni liderleri barış için tavize zorlaması, Moskova'da ve bölgede gerginlikten çıkarı radikal milliyetçileri rahatsız etmiştir. İstanbul'daki AGİT toplantısında ABD yönetimi Azerbaycan ve Ermenistan liderlerine barış için toprak değişimini de içeren bir öneri sunmuştur. (Toprak değişimi ile ilgili görüşmelerde hala bir sonuca ulaşılabilmiş değil) Karabağ sorunun çözümü için bu adımlar atılırken radikal milliyetçi örgütlerle ilişkisi olan Unanyan Ermenistan meclisine bir saldırı düzenlemiş, başbakan Sarkisyan ve meclis başkanı Demirciyan'ın da aralarında bulunduğu 9 kişi öldürülmüştür. **(Gürses, E., Teori, Nisan 2000)** Ermenistan başbakanı Sarkisyanın öldürülmeden önce 1999 Temmuzunda ülkesinin bölgesel işbirliği konusunda önerileri olduğunu ancak bunların hayata geçirilmesi için Türkiye ve Rusya'nın katılımlarının şart olduğunu söylediğini hatırlıyoruz. **(Avrasya Dosyası kış 1999)** Moskova'daki bazı gruplar Bakü – Ceyhan boru hattı üzerindeki istikrarsızlığın kendi projelerine desteği arttıracaklarını ummaktadırlar. Karabağ sorununun çözümü halinde petrol boru hattı en ucuz seçenek olan Ermenistan üzerinden geçebilecektir. Bu Moskova'nın işine gelmiyor. Washington yönetiminin Ermenistan'ı Rus etkisinden kurtarmak amacıyla Dağlık Karabağ sorununun çözümü için etkin bir şekilde devreye girmesi üzerine Putin devreye girerek 25 Ocakta Moskova'da yapılan BDT zirvesinde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan liderlerini bir araya getiren bir Kafkas Zirvesi düzenledi. Böylece bütün dünyaya Kafkasya'nın hala kendi arka bahçesi olduğunu sorunları ancak kendisinin çözeceği mesajını verdi. **(NTV MAG Mart 2000)** Rusya'nın ABD'nin Karabağ sorunundan uzaklaştırılması ve Gürcistan'daki etkinliğinin azaltılması amacı ile düzenlettiği bu zirve sonunda Rusya ve Gürcistan içişleri bakanları birlikte bir açıklama yaparak Çeçenistan ve Gürcistan sınırını birlikte koruyacaklarını bildirdiler. **(Bilbilik, E., Teori Nisan 2000)**

Rusya'nın Çeçenistan sorununa yaklaşımları nedeniyle Azerbaycan ve Gürcistan'ı eleştirmesi üzerine bazı uzmanlar Rusya'nın 10 yıl içinde yeniden güneye inme politikası uygulayacağını iddia ederlerken bazıları da Rusya'nın buna gücünün yetmeyeceğini ancak bölgede özellikle de Bakü – Ceyhan'ı engellemek için istikrarsızlık yaratmaya devam edeceğini düşünüyorlar. **(NTV MAG Şubat 2000)** Avrupa ve ABD Rusya'yı Çeçenistan'daki operasyonlar nedeniyle eleştirmekle birlikte somut bir adım atamamışlardır. Bu hem teknik olarak kolay değildir, çünkü Türkiye kendi üzerinden bölgeye bir müdahaleyi kabul etmeyecektir ve ABD'nin bu bölgede Ortadoğu'daki bir askeri varlığı yoktur hem de Rusya federasyonu, ulusal bir devlet olmamasına rağmen Federasyonun bir özerk Cumhuriyeti olan Çeçenistan sorununu bir anlamda Rusya'nın iç sorunu olarak algılanmaktadır. (Aslında kimi hukukçular Sovyet federasyonunun dağılması ile Rusya federasyonu içindeki özerk cumhuriyetlerin de bağımsızlıklarını elde edebilecekleri yorumunu yapıyorlar) Somut bir hareket olarak, ancak kimi ekonomik yaptırımlara gidildi. IMF'nin Rusya'ya açtığı kredinin 640 milyon dolarlık diliminin serbest bırakılmasının şartlarından biri de Çeçenistan'daki hareketi durdurması olarak açıklandı. **(Avrasya Dosyası kış 1999)** Görülen o ki Batı Güney Kafkasya'ya girebilmenin karşılığında Kuzey Kafkasya'yı Rusya'nın hakimiyetine bırakmıştır. Bu noktada Kemal Yavuz'un Kuzey Kafkasya'nın ABD ve Batı Dünyası tarafından, Rusya'nın nüfuz bölgesi olarak kabul edilmiş ve buna karşılık, Güney Kafkasya'nın ABD ve Batı dünyasına açık tutulduğu yolundaki tezi

güçlenmiş oluyor.(**Yavuz, K.,**) Rusya'yı güney Kafkasya'dan uzak tutmak isteyen ABD ve İngiltere Suudi Arabistan aracılığıyla destekledikleri Vahabi hareketini kullanarak Hazar denizinde uzun bir kıyı şeridine ve Azeri petrolünün Rusya'ya ulaştırılmasında önemli bir coğrafyaya sahip olan Dağıstan'ın karıştırılmasını sağlamışlar, bu arada Rusya'nın bölgedeki müttefiki İran'ı kendi iç sorunları ve Türkiye ile meşgul etmeye çalışmışlardır. (**Gürses, E.**) NATO ve ABD'nin Kafkaslara müdahale argümanlarına kavuşması bir anlamda emperyalizmin bölgeye girişi olacak, ancak bu küçük devletlerin Rus emperyalizmine karşı denge unsurları aramaları da gayet doğal. Putin'in iktidara gelmesiyle BDT yeniden güçlenmeye başladı. Putin sadece Kuzey değil Güney Kafkasya'yı da denetlemek niyetinde olduğunu açıkça gösteriyor. BDT zirvesinden bir hafta önce açıklanan nükleer doktrinle Rusya nükleer silahları ilk kullanan taraf olmama taahhüdüne de son vermiş oldu. Bu ciddi bir gelişme.

Doğru bir Avrasya jeostratejisi için Rusya ve Çin ile ilişkileri geliştirmek ve ABD'nin bölgeden uzak tutulması gerektiği doğrudur. Ancak Rusların Kafkasya ve Orta Asya'da emperyalist bir güç olduğu da açıktır. Kemalistlerle sosyalistlerin anti emperyalizmindeki fark hep bu olmuştur. Sosyalistler bağlı oldukları fraksiyona göre Sovyet ya da Çin emperyalizmini savunmuş diğerlerini reddetmişlerdir. Oysa Kemalistler her türlü emperyalizme karşı ulusal bir tutum almışlardır. Atatürk'ün değerlendirmesi büyük komşu SSCB ile çatışmamak ancak onu dengeleyebilecek kimi stratejik argümanlara sahip olmaktı. Çünkü Atatürk Rusların tarihten gelen jeopolitik hedeflerinin Akdeniz'e ulaşmak olduğunu gayet iyi biliyordu. Bu hedefler rejimle de değişmezler. Stalin, Anadolu üzerindeki planlarını açıkça ortaya koymadı mı? Bununla birlikte Mustafa Kemal, Azerbaycan'ın tam anlamıyla bağımsız bir ülke olmasını istediği ve bu yolda Karabekir'i görevlendirdiği halde Azerbaycan'daki Musavvat yönetiminin İngiliz yanlısı olabileceği ve İran'ın kuzeyindeki İngilizlerin Kafkasya'ya yerleşebileceği olasılığı üzerine, Lloyd George'un Rusya'ya karşı bir Kafkasya Konfederasyonu kurulmasını önermesine rağmen Azerbaycan'ın, ve Kafkasya'nın Bolşevik egemenliğine girmesine göz yummuştur. (**Yerasimos, S., Milliyetler ve Sınırlar 1994**) O gün reel politik bunu gerektiriyordu

NAHÇIVAN VE BAKÜ ÜZERİNDEN ORTA ASYA'YA ULAŞMA STRATEJİSİ

Türkiye Nahçıvan (Azerbaycan) sınırı 18 km'lik en kısa kara sınırimızdır. Nahçıvan Ermenistan koridoru ile Azerbaycan'ın parçalanmış bir toprağıdır. Türkiye'nin Nahçıvan bağlantısı bu koridor yüzünden, Azerbaycan'a kadar devam edemez. (**Özey, R. Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye**) 16 Mart 1921 tarihli Türk – Sovyet Anlaşması ile belirlenen ve 13 Ekim Kars Anlaşması ile teyit edildiği üzere Azerbaycan'a bağlı özerk cumhuriyet olan Nahçıvan'ın siyasi statüsünde Türkiye'nin bilgisi dışında bir değişiklik yapılamaz. (**Yavuz, K., Ulusal Srateji, Temmuz – Ağustos 2000**). Buradan da hareketle Türkiye'nin bölge ile aktif olarak ilgilenmesi gerekir. Türkiye'nin Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki sorunların çözümüne de katkı sağlayacak çözüm önerisi ve stratejisi şu olmalıdır. Karabağ; nüfusunun yarıdan fazlasının Ermenilerden oluşan ve Azerbaycan toprakları içinde kalan bir bölgedir. Nüfus kaydırılması ve toplulaştırma ile Karabağın Ermenistan'a yakın kısmının Ermenistan sınırları içinde kalması bunun karşılığında, Stalin'in Türkiye ile Türk Dünyası'nın bağlantısını kesmek üzere İran Sınırı'na kadar indirdiği Ermenistan bıçağı adı verilen toprakların Azerbaycan'a verilmesi sağlanmalıdır. (**Çeçen, A. age**) Nahçıvan Koridoru'nun açılması Türkiye ile Azerbaycan'ın arasındaki engelin kalkmasını sağlayacak. Hazar Denizi'nin iki kıyısında bulunan Bakü ve Türkmenistan'ın kıyı şehri Türkmenbaşı arasındaki deniz bağlantısı ile Türkiye'nin tüm Türk dünyası ile bağlantı sağlanmış olacaktır.

1990'lardan beri Ermenistan'ın politikalarında iki yönlülük dikkat çekmektedir. Ekonomik sıkıntıları aşmak için Türkiye'nin uyguladığı ambargonun kaldırılmasının önemini kavramış Ermenistan yöneticileri Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurup, ticari ilişkileri geliştirmek, Türkiye'nin liman ve hava sahası olanaklarından yararlanarak dünyaya açılmak isterlerken bir yandan da Ermeni diasporasını Türkiye'ye karşı bir baskı unsuru olarak kullanmaya çalışıyorlar. Kimi Ermenistan yöneticilerinin görece Türkiye'ye yakınlaşma politikalarına rağmen (*ki Petrosyan 1994'de Taşnaksutyun partisini dahi kapatmıştı ancak ülkede istikrarsızlığın artması üzerine 1997'de Dağlık Karabağ Ermenileri'nin lideri Koçaryan'ı başbakanlığa atamak durumunda kalınca diaspora lobileri ile ilişkiler yeniden artmış ve Taşnaksutyun yeniden yasallaştırmıştır*) Karabağ Ermenileri, diasporadaki Ermeni lobisi ve Taşnaksutyun partisi Türkiye'ye karşı uzlaşmaz bir tutumu sürdürmeye devam ediyorlar. Petrosyan'ın 98'deki istifasından sonra sözde Ermeni soykırımı iddiası daha güçlü savunulmaya başlanmış Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini Karabağ probleminin çözümüne bağlamasına karşılık

Koçaryan'da soykırım problemini öne sürmüştür. (**Gül, N., Stratejik Analiz Haziran 2000**) Hatta öyle ki Rusya'nın politikaları Ermenistan'ı dahi olumsuz etkilemektedir. Ermenistan yönetimi Karabağ sorununu çözmek için Azerbaycan'a olumlu cevaplar verdiğinde Ermenistan senatosu teröristler tarafından basılmış ve görüşmeler kesintiye uğramıştır. Oysa Ermeni Azeri sorunu çözümlense Ermenistan, petrol boru hatlarının geçişi için en uygun bölgededir. (**Köni, H., age**)

KAFKAS PAKTI PROJESİ

Demirel, 2000 Ocak ayında Gürcistan'da resmi ziyarette bulunduğu sırada Kafkaslar'da bir istikrar paketi oluşturulmasını önerdi. Demirel, Çeçenistan sorunun bu önerinin dışında kaldığını özellikle belirtirken bölge ülkelerinin AGİT sınırlarının içinde olduğunu bu yüzden sorunların çözümünde AGİT'in daha etkin rol oynaması gerektiğini söyledi. (**Milliyet 16 Ocak 2000**). Rusya bu yapılanmada yer alacağını işaretini verdi. Bu pakt girişiminin bir bakıma ABD'nin önerisi olduğu ve Rusya'yı dengelemek amacıyla ortaya atıldığı görülüyor. Oysa Rusyasız bir Kafkas Pakti'nin mümkün olmayacağı ortada. Türkiye'nin dış politikasında Balkan ve Sadabat Paktilerinde olduğu gibi bölgesel Paktiler kurmak önemlidir. Ama bu paktilerin kurulmasındaki öncelikli amaç emperyalist güçlerin bölgeye girişini önlemektir. Yoksa ABD ve AB'yi bölgeye sokmak değil. Burada cevapsız duran soru Rusya'nın nasıl dengeleneceğidir. Aslında bölgede pakt arayışları sadece Türkiye tarafından dile getirilmiş değil. Ermenistan tarafından teklif edilen Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı kapsayan "Bölgesel Güvenlik ve İşbirliği pakti ya da Azerbaycan tarafından önerilen diğer öneriden farklı olarak İran yerine ABD'nin pakta dahil olmasını savunan 'Güney Kafkasya Güvenlik Pakti' bölge ülkelerinin bu tür bir arayış içinde olduklarını gösteriyor. (**Stratejik Analiz Mayıs 2000**) ABD'nin dahil olduğu bir Pakt bölgede sorun yaratır ancak Güney Kafkasya ülkelerinin AGİT'e üye olmaları nedeniyle AGİT'in içinde bulunacağı bir yapılanma kabul edilebilir fakat AGİT'in etkin bir rol oynayacak kapasitesi olmadığı da çok açık ortada. Bunun yanında hatırlanacağı gibi AGİT'in azınlıklar tanımlaması Türkiye için örtülü de olsa bir tehdit içeriyor. Kafkasya'daki yeni yapılanmada Moldova'dan, Gürcistan'a kadar bölge ülkeleri için Türkiye, Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak değerlendiriliyor. Örneğin Gürcistan, Rus politikalarından hızla uzaklaşarak Türkiye'ye yaklaşıyor. Hatta Gürcistan'ın, Türkiye - İsrail ve ABD arasındaki askeri ittifaka katılma isteği de bu yönelişi gösteriyor. (**Şaraşidze, G., İdea Politika Kış 1999-2000**) Stratfor'daki bir analizde Kafkasya'da Rusya ile rekabet eden Türkiye'nin daha avantajlı olduğu Gürcistan ve Azerbaycan'da Rusya'nın saldırgan bir biçimde tekrara emperyal kontrolü sağlamaya kalktığı görüntüsünü çizerken, Türkiye'nin batı ile bir hayat çizgisi, refaha açılan kapı ve kültürel bir kuzen görünümü verdiği söyleniyor. (www.stratfor **The World After Chechnya, The New Reality for Turkey, February 1, 2000**) Kafkasya'yı ele aldığımız bu yazının sınırları içinde İran'a değinemedik. Oysa İran, akıllı bir jeostrateji ile Avrupa, Rusya Çin ve Orta Asya ile ilişkilerini geliştiriyor. Bir anlamda oyunu Türkiye'den daha iyi oynuyor.